

**Normy i zasady ochrony dzieci i młodzieży
w praktyce duszpasterskiej i wychowawczej
Prowincji Warszawskiej Zgromadzenia
Najświętszego Odkupiciela**

CZĘŚĆ I

NORMY OGÓLNE

ROZDZIAŁ I

POSTANOWIENIA OGÓLNE

1. Normy i zasady ochrony dzieci i młodzieży (zwane dalej **NORMAMI**) w praktyce duszpasterskiej i wychowawczej Prowincji Warszawskiej Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela (zwanej dalej **DZIEŁAMI REDEMTORYSTÓW**) mają na względzie dobro **dzieci i młodzieży** (zwanych dalej **NIEPEŁNOLETNIMI** lub **WYCHOWANKAMI**). Wspierają zdrowe doświadczenia wychowawcze oraz umacniają pozytywne i przejrzyste procesy sprzyjające integralnemu rozwojowi wychowanków.

2. Jako redemptoryści przyjmujemy normy, które nie pozwalają na jakiegokolwiek krzywdzenie niepełnoletnich. Wymagają one od **wszystkich zaangażowanych w dzieła redemptorystów** (zwanych dalej **WYCHOWAWCAMI**) odpowiedzialnej postawy, wyrażającej się w stałej obecności, pełnej poświęcenia i godnej zaufania wychowanków, ich rodziców (opiekunów prawnych) oraz przełożonych.

3. Normy zbierają w jeden dokument zasady i praktyki zawarte w innych dokumentach Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela, z uwzględnieniem wskazań zawartych w dokumencie Zarządu Generalnego Redemptorystów: „Handbook for Superiors - Graviora Delicta - The Preliminary Investigation and Referral to the Superior General”, oraz w dokumentach Konferencji Episkopatu Polski: „Prewencja nadużyć seksualnych wobec dzieci, młodzieży i osób niepełnosprawnych w pracy duszpasterskiej i wychowawczej w Polsce” (*dokument przyjęty podczas 365. Zebrania Plenarnego KEP, 10-11 czerwca 2014*), a także: „Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia” wraz z Załącznikami 1-3 (*dokument przyjęty podczas 366. Zebrania Plenarnego KEP, 08 października 2014, znowelizowana podczas 376 Zebrania Plenarnego KEP, 06 czerwca 2017*).

4. Celem niniejszego dokumentu jest pomoc wychowawcom w procesie autorefleksji nad właściwymi sposobami zachowań w dziedzinie ochrony i bezpieczeństwa powierzonych im wychowanków oraz przekazanie wskazówek, przykładów dobrych praktyk, procedur oraz konsekwencji prawnych zaniedbań lub naruszeń zapisów prawa dotyczących ochrony niepełnoletnich przed wszelką przemocą, w tym seksualną.

5. Normy przeznaczone są do stosowania w dziełach redemptorystów przez wszystkich wychowawców, to jest przez redemptorystów, pedagogów, nauczycieli, animatorów, wolontariuszy, praktykantów oraz świeckich zatrudnionych na różnych stanowiskach i podejmujących różne zakresy odpowiedzialności.

6. Normy te mają swoje zastosowanie do niepełnoletnich, a także wobec dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami wychowawczymi i niepełnosprawnością, a także wobec osób pozostających w zależności formalnej (np. pracodawca – pracownik) lub duszpasterskiej (np. duchowny – penitent) oraz wobec osób będących w krytycznym położeniu, tzn. osób podatnych na zranienia w sposób trwały lub czasowy, niezależnie od wieku.

7. Wszyscy wychowawcy zobowiązani są do zapoznania się z treścią tego dokumentu oraz do bezwzględnego jego respektowania.

Nieprzestrzeganie niniejszych norm przez wychowawców oraz pracowników w pracy z niepełnoletnimi traktowane będzie jako naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych z wszystkimi wynikającymi stąd konsekwencjami, z rozwiązaniem stosunku pracy włącznie.

ROZDZIAŁ II

PODSTAWOWE ZASADY OCHRONY NIEPEŁNOLETNICH

1. Niepełnoletni winni mieć zagwarantowane bezpieczeństwo i ochronę.
2. Prawa niepełnoletnich winny być chronione.
3. Nie ma tolerancji dla nadużyć wobec niepełnoletnich.
4. Każdy z osobna i wszyscy razem odpowiadają za bezpieczeństwo niepełnoletnich.
5. Wychowawcy winni posiadać skuteczne narzędzia służące ochronie niepełnoletnich.

ROZDZIAŁ III

PODSTAWOWE POTRZEBY I PRAWA NIEPEŁNOLETNICH

1. Potrzeby niepełnoletnich:

- a. zaspokojenia potrzeb fizycznych i zwrócenia na siebie uwagi,
- b. kontaktów i relacji społecznych,
- c. przynależności np. do rodziny, grupy itp.,
- d. uznania i szacunku ze strony innych,
- e. otrzymania wsparcia w integralnym rozwoju,
- f. budowania i potwierdzania własnej tożsamości,
- g. poszukiwania sensu życia,
- h. poczucia bezpieczeństwa i doświadczania miłości.

2. Prawa niepełnoletnich:

- a. poszanowania własnej godności,
- b. poznania i ochrony swoich potrzeb i praw,
- c. ochrony przed zaniedbaniem, przemocą i wykorzystaniem,
- d. prawa do obrony i do korzystania z pomocy obrońcy, zgodnie z prawem polskim,
- e. ochrony przed dyskryminacją,
- f. wykonywania praktyk religijnych,
- g. korzystania z posług religijnych,
- h. pobierania lekcji religii w ośrodkach wychowawczych, zakładach, schroniskach dla nieletnich,
- i. świadczenia z tytułu wypadku lub choroby, zgodnie z prawem polskim.

ROZDZIAŁ IV

SZCZEGÓŁOWE ZASADY POSTĘPOWANIA W PRACY Z DZIEĆMI I MŁODZIEŻĄ

1. ZASADY OGÓLNE

1.1. Wszyscy niepełnoletni uczestniczący w dziełach redemptorystów mają prawo do bycia traktowanymi przez wychowawców z jednakową troską. Nie do zaakceptowania jest faworyzowanie pojedynczych osób, wyrażane werbalnie czy niewerbalnie.

1.2. Nie może być ze strony wychowawców tolerancji wobec jakiegokolwiek zachowania, które może zostać odczytane jako znęcanie się lub dokuczanie, zarówno ze strony dorosłych, jak i samych niepełnoletnich.

1.3. Nie do zaakceptowania jest opowiadanie przez wychowawców w obecności niepełnoletnich żartów o podtekście seksualnym. W przypadku konieczności podjęcia z niepełnoletnim rozmowy na tematy związane z płciowością, należy wykazać się daleko idącą ostrożnością, delikatnością i roztropnością.

1.4. W pracy z niepełnoletnimi wychowawcy powinni używać środków, języka i metod adekwatnych do ich wieku. Podobnie powinien być potraktowany przekaz medialny, np. przez telefon komórkowy, internet, wideo itp. W żadnym jednak wypadku nie wolno wykorzystywać materiałów o charakterze pornograficznym lub zawierających treści brutalne i obsceniczne.

1.5. Wychowawca – jeśli ku temu nie ma ważnej przyczyny – nie powinien udawać się w podróż samochodem sam z niepełnoletnim.

1.6. Zabrania się częstowania niepełnoletnich alkoholem, papierosami, środkami odurzającymi (w tym narkotykami) lub tolerowania ich używania.

1.7. Zabronione jest pozostawanie pod wpływem alkoholu lub środków odurzających przez wychowawców sprawujących opiekę nad niepełnoletnimi.

2. INDYWIDUALNE SPOTKANIA Z NIEPEŁNOLETNIMI

2.1. Wychowawcy winni unikać przebywania w odosobnieniu przez nieuzasadniony długi czas z pojedynczym niepełnoletnim lub grupą niepełnoletnich. Podczas takich spotkań należy kierować się zdrowym rozsądkiem i być odpowiedzialnym za wypowiedzane słowa, czynione gesty i znaki. W razie możliwości wychowawca przeprowadzający tego rodzaju spotkanie powinien zatroszczyć się o transparentność.

2.2. Zaleca się unikanie składania wizyt w prywatnych pokojach niepełnoletnich. Miejsca te nie są również właściwym środowiskiem do odbywania przez wychowawców rozmów z niepełnoletnimi. Należy unikać wysyłania lub zapraszania z jakiegokolwiek powodu niepełnoletnich do pomieszczeń prywatnych.

2.3. Jeśli konieczna jest wizyta w domu prywatnym niepełnoletniego, wychowawca nie powinien w jej trakcie wykraczać poza formalne ramy związane z wykonywaniem czynności zawodowych, a wizyta powinna odbywać się w obecności rodzica (opiekuna prawnego).

2.4. Szczególnie ważnym indywidualnym spotkaniem jest sprawowanie sakramentu pokuty. Jeśli zajdzie konieczność sprawowania go poza świątynią (poza konfesjonalem, np. w czasie wakacji czy pielgrzymek), należy dołożyć szczególnych starań, by wybrane miejsce zapewniało ochronę tajemnicy spowiedzi, a jednocześnie dawało gwarancję zachowania zapisów niniejszego dokumentu.

3. SZACUNEK DLA PRYWATNOŚCI CIELESNEJ, INTYMNOŚCI I PRYWATNOŚCI NIEPEŁNOLETNIEGO

3.1. Wychowawcy zawsze winni wykazywać daleko idącą troskę o integralność i nienaruszalność cielesną każdego niepełnoletniego. Wchodzenie w jakikolwiek kontakt fizyczny z niepełnoletnim musi iść w parze z najdalej posuniętą roztropnością i rozważą oraz opierać się na właściwym rozeznaniu dobra niepełnoletnich. Obowiązuje tu ogólna zasada prymatu „braku nad nadmiarem”.

3.2. Nie do zaakceptowania jest noszenie przez wychowawców prowokującego stroju i epatowanie nagością w obecności niepełnoletnich.

3.3. Nietykalność cielesna niepełnoletnich musi być szanowana.

3.4. Niepełnoletnim przysługuje prawo do prywatności. W szczególności sposób prawo to winno być respektowane w takich miejscach jak przebieralnie, pływalnie, łazienki i toalety. W wymienionych wyżej miejscach wychowawcy nie mogą w żaden sposób

ingerować w prywatność niepełnoletnich. Nie wolno w tych miejscach wykonywać niepełnoletnim zdjęć. Winni także zadbać, by zdjęć nie robili sobie nawzajem sami niepełnoletni.

3.5. Na fotografowanie niepełnoletnich w innych sytuacjach i upublicznianie ich zdjęć wychowawcy muszą uprzednio uzyskać pisemną zgodę rodziców lub opiekunów. To samo dotyczy produkcji materiałów filmowych.

3.6. Wychowawcy nie mogą wyręczać niepełnoletnich ani pomagać im w czynnościach natury osobistej (toaleta, mycie się, przebieranie itp.), o ile niepełnoletni są w stanie wykonać te czynności samodzielnie.

3.7. Nie można się obchodzić z niepełnoletnim niewłaściwie, w tym szorstko traktować czy żartować nieprzystojnie.

4. PODRÓŻE, WYCIEZKI, WAKACJE

4.1. Wszystkie wycieczki, zarówno jedno jak i wielodniowe, wyjazdy, turnusy wakacyjne i akcje w ramach dzieł redemptorystów, jak również czas świąteczny powinny być starannie planowane i w sposób formalny dokumentowane ze szczególnym uwzględnieniem kwestii transportu, zakwaterowania, planu dnia oraz bezpieczeństwa.

4.2. W czasie wyjazdów wakacyjnych należy zwrócić uwagę na zachowania mogące wskazywać na problemy niepełnoletniego z aklimatyzacją w grupie, trudnościami w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami oraz na brak wykazywania się przez niepełnoletnich umiejętnościami w zakresie radzenia sobie z sytuacjami konfliktowymi pojawiającymi się w grupie rówieśników.

4.3. Szczególną uwagę i wyjątkową czujność należy wykazać w stosunku do tych niepełnoletnich, których zachowanie może stwarzać zagrożenie, budzić niepokój lub być źródłem dyskomfortu dla innych niepełnoletnich uczestników wakacyjnego pobytu.

4.4. Wychowawcy nie mogą bagatelizować jakichkolwiek sygnałów mogących wskazywać w szczególności na: izolowanie się niepełnoletniego w grupie rówieśników, przejawy agresji wśród niepełnoletnich (w szczególności agresywne zachowania starszych wobec młodszych), konflikty między niepełnoletnimi, pojawiające się zachowania seksualne nieadekwatne do ich wieku, wykorzystywanie przez rówieśników zagubienia i nieporadności niepełnoletnich słabiej przystosowanych do radzenia sobie w grupie.

4.5. Należy poświęcać jak najwięcej uwagi niepełnoletnim, którzy nie radzą sobie w kontaktach z rówieśnikami, w szczególności na bieżąco oceniać, czy sytuacja pobytu na kolonii, obozie czy turnusie nie stanowi dla takiego niepełnoletniego zbyt dużego obciążenia emocjonalnego, mogącego powodować zagrożenie dla jego zdrowia.

4.6. W razie stwierdzenia tego rodzaju przypadków wychowawcy mają obowiązek podjąć działania w celu wyjaśnienia zaistniałej sytuacji oraz powinni bezzwłocznie przystąpić do podjęcia odpowiednich czynności zapewniających bezpieczeństwo, spokój i dobre samopoczucie niepełnoletnich, w tym: ustalić przyczynę dostrzeżonych u niepełnoletnich problemów, pomóc niepełnoletniemu, który zgłasza problem lub w przypadku którego dostrzeżono, iż ma problemy, których nie potrafi (lub z jakichś przyczyn boi się) zasygnalizować, zgłosić stwierdzony przypadek osobie odpowiedzialnej oraz w uzasadnionych przypadkach rodzicom, opiekunom, odpowiednim władzom lub specjalistom (w szczególności psychologom).

4.7. Na każdy wyjazd z niepełnoletnimi, po uprzednim zapoznaniu rodziców (opiekunów prawnych) z programem wyjazdu, wychowawca zobowiązany jest uzyskać ich pisemną zgodę na karcie wakacyjnej (Załącznik nr 10), karcie wycieczki (Załącznik nr 11) lub formularzu zgody rodziców (opiekunów) na przejazd samochodem prywatnym (Załącznik nr 2).

4.8. Rodzice winni być poinformowani o kontaktowym numerze telefonu, pod którym będą mogli uzyskać informacje o dziecku podczas jego pobytu na wycieczce.

4.9. Podczas wyjazdów – jeśli to możliwe – należy zadbać o odpowiednią proporcję mężczyzn i kobiet w gronie wychowawców, stosownie do liczby chłopców i dziewcząt w grupie.

4.10. Na początku wycieczki wychowawcy mają obowiązek zapoznać uczestników z obowiązującymi podczas niej zasadami i regulaminami.

4.11. Należy zwrócić uwagę, aby czas przeznaczony na odpoczynek nocny zaplanowano w sposób zgodny z normami bezpieczeństwa. Szczególną uwagę należy poświęcić rozplanowaniu miejsc noclegowych i – o ile to możliwe – uczynić to jeszcze przed wyjazdem.

4.12. Sypialnie chłopców i dziewcząt powinny być odseparowane i nadzorowane – o ile to możliwe – przez wychowawców tej samej płci, co przebywający w nich niepełnoletni.

4.13. Wychowawcy nie powinni nocować w pomieszczeniu, w którym nocują niepełnoletni.

4.14. W sytuacji szczególnej, wymagającej od wychowawcy pozostania w nocy w sypialni z niepełnoletnim, powinien on o tym fakcie powiadomić inną osobę dorosłą (standardowo: odpowiedzialnego za wycieczkę).

4.15. Wychowawca powinien na bieżąco przekazywać organizatorom informacje na temat zdarzeń mających miejsce w trakcie organizowanych kolonii, obozów oraz turnusów, które mogą stanowić zagrożenie dla ich uczestników, oraz sygnalizować potrzebę podjęcia interwencji ze strony organizatorów w każdym przypadku, w którym taka interwencja może przyczynić się do rozwiązania problemów dostrzeżonych przez wychowawców.

ROZDZIAŁ V

TROSKA O DZIECI I MŁODZIEŻ ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI WYCHOWAWCZYMI LUB NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

1. Dzieci i młodzież niepełnosprawni, upośledzeni oraz ze specjalnymi potrzebami wychowawczymi wymagają zwykle więcej troski od pozostałych. Od wychowawców oczekuje się w takich przypadkach szczególnej wrażliwości połączonej z wydawaniem jasnych i jednoznacznych komunikatów.
2. Wychowawca nie może wyręczać niepełnosprawnego w czynnościach osobistych, które jest w stanie wykonać samodzielnie.
3. W nagłym wypadku, gdy ten rodzaj pomocy jest potrzebny, rodzice lub opiekunowie prawni powinni zostać o tym powiadomieni tak szybko, jak to tylko jest możliwe.
4. Jeżeli zachodzi potrzeba udzielenia pomocy niepełnosprawnemu w czynnościach osobistych, wychowawca winien jej udzielać z pełnym zrozumieniem problemu oraz za zgodą rodziców lub opiekunów. Przy udzielaniu takiej pomocy wychowawca ma obowiązek kierować się należytych szacunkiem i dyskrecją.
5. Niepełnosprawni, upośledzeni lub posiadający specjalne potrzeby wychowawcze, mogą łatwiej niż inni podlegać wykluczeniu w grupie rówieśniczej. Z tego powodu szczególną wagę ma umiejętność wysłuchania takich dzieci przez wychowawców, tym bardziej, że mogą one mieć trudności w wyrażaniu swoich uczuć w obawie przed niewłaściwym zrozumieniem lub lekceważeniem.
6. Należy pamiętać, że dzieci i młodzież, o których tu mowa, mogą się uzależnić od dorosłych bardziej niż inni niepełnoletni.

7. Wychowawcy mający bezpośrednią styczność z wychowankiem powinni odpowiednio reagować, gdy pojawi się przypuszczenie, iż niepełnoletni jest zastraszany lub narażony na jakieś formy przemocy. Może to być trudne do rozpoznania z powodu ich ograniczenia fizycznego i psychicznego. Wielkie znaczenie ma uważne słuchanie niepełnoletnich, o których tu mowa, ponieważ wyrażanie obaw przychodzi im z trudnością. Nie należy lekceważyć tego, co mówią.

8. Nieprzestrzeganie niniejszych zasad postępowania z dziećmi i młodzieżą niepełnosprawnymi, upośledzonymi oraz będącymi w specjalnych potrzebach wychowawczych, traktowane będzie jako naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych z wszystkimi wynikającymi stąd konsekwencjami, z rozwiązaniem stosunku pracy włącznie.

ROZDZIAŁ VI

ZASADY DOSTĘPU DZIECI I MŁODZIEŻY DO INTERNETU

1. Dzieło redemptorystów, które zapewnia niepełnoletnim dostęp do komputera z internetem, jest zobowiązane podejmować działania zabezpieczające przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju. Należy zainstalować i aktualizować odpowiednie oprogramowanie zabezpieczające.

2. Upoważniony do nadzoru wychowawca ma obowiązek informowania niepełnoletnich o zasadach bezpiecznego korzystania z internetu. Czuwa on także nad bezpieczeństwem korzystania z niego.

3. Na terenie dzieła redemptorystów (parafia, klasztor itp.) dostęp niepełnoletniego do internetu możliwy jest wyłącznie pod nadzorem wychowawcy.

4. Należy zapewnić niepełnoletnim stały dostęp do materiałów edukacyjnych, dotyczących bezpiecznego korzystania z internetu.

5. Wyznaczony wychowawca przydziela każdemu niepełnoletniemu indywidualny login i hasło, umożliwiające korzystanie z internetu na terenie dzieła redemptorystów. Informuje on jednocześnie niepełnoletniego o konieczności zachowania loginu i hasła w tajemnicy.

6. Dostęp niepełnoletniego do internetu na terenie dzieła redemptorystów możliwy jest wyłącznie poprzez serwer instytucji po podaniu indywidualnego loginu i hasła niepełnoletniego, jeśli zostały przydzielone.

7. Wyznaczony wychowawca zapewnia, by na wszystkich komputerach na terenie dzieła redemptorystów z dostępem do internetu było zainstalowane i aktualizowane:

a. oprogramowanie filtrujące treści internetowe,

- b. oprogramowanie monitorujące korzystanie z internetu (zastępczo dopuszcza się prowadzenie innych działań monitorujących),
- c. oprogramowanie antywirusowe,
- d. oprogramowanie antyspamowe,
- e. firewall.

8. Wyznaczony wychowawca okresowo sprawdza czy na komputerach z dostępem do internetu nie znajdują się niebezpieczne treści. W przypadku znalezienia niebezpiecznych treści, ustala, kto korzystał z komputera w czasie ich wprowadzania. Informację o zdarzeniu przekazuje odpowiedzialnemu za dzieło redemptorystów.

9. W sytuacji opisanej w numerze 8 wychowawca lub inna upoważniona osoba, przeprowadza z niepełnoletnim rozmowę na temat bezpieczeństwa w internecie.

10. Jeżeli w wyniku przeprowadzonej rozmowy zostanie uzyskana informacja, że niepełnoletni jest krzywdzony, należy podjąć wszelkie działania zgodne z dobrem niepełnoletniego i stosownymi procedurami prawnymi.

ROZDZIAŁ VII

OCHRONA DZIECI I MŁODZIEŻY W SYTUACJI ZAISTNIENIA WYKORZYSTANIA LUB PODEJRZEŃ O WYKORZYSTANIE

1. Zapobieganie wszelkim formom krzywdzenia niepełnoletnich wymaga dyscypliny w organizacji dzieł redemptorystów i respektowania przyjętych norm przez wszystkich wychowawców.

2. Należy zdawać sobie sprawę, że niepełnoletni mogą zostać wykorzystani w domu, w instytucji, w swoim środowisku, przez znajomego lub przez osobę nieznaną. Mogą zostać wykorzystani przez jednego lub kilku dorosłych, lub też przez innego niepełnoletniego lub kilku niepełnoletnich. Podkreślenia wymaga fakt, że krzywda niepełnoletniego polega nie tylko na tym, że został skrzywdzony, ale także na tym, iż osoby, którym został powierzony, nie interweniowały właściwie, w celu zapobieżenia jego dalszemu krzywdzeniu.

3. Za szczególnie wrażliwe należy uznać te obszary działalności, które bezpośrednio dotyczą osoby ludzkiej i jej prawa do ochrony danych, wizerunku, a także prawa do ochrony przed manipulacją czy wykorzystaniem niewiedzy. Dane osobowe niepełnoletnich podlegają ochronie na zasadach określonych w Ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych w powiązaniu z przyjętą w dziele wychowawczym polityką bezpieczeństwa w zakresie ochrony danych osobowych.

4. Nikt z wychowawców bez zgody nie może udostępnić żadnym mediom informacji o niepełnoletnim, jego rodzicu czy opiekunie. Jedynie odpowiedzialny za dzieło redemptorystów może zapytać rodzica bądź opiekuna niepełnoletniego o zgodę na podanie jego danych kontaktowych przedstawicielom mediów. Tylko gdy taką zgodę otrzyma, podaje przedstawicielowi mediów dane kontaktowe rodzica bądź opiekuna prawnego niepełnoletniego.

5. W żadnym wypadku nie wolno kontaktować przedstawicieli mediów z niepełnoletnim.

6. Poza odpowiedzialnym za dzieło redemptorystów lub osobą wyznaczoną przez niego nikt z wychowawców nie ma prawa wypowiedzania się wobec mediów o sprawie niepełnoletniego, jego rodzica czy opiekuna.

ROZDZIAŁ VIII

ZASADY NABORU, WERYFIKACJI I SZKOLENIA WYCHOWAWCÓW

1. W dziełach wychowawczych i duszpasterskich Prowincji Warszawskiej Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela funkcjonuje procedura naboru i weryfikacji wychowawców, zwana procedurą rekrutacyjną, umożliwiającą rozpoznanie motywacji, kwalifikacji i zdolności kandydatów do zatrudnienia. Procedura rekrutacyjna stanowi załącznik do niniejszego dokumentu (Załącznik nr 1).

2. Wychowawcy, szczególnie osoby nowo przyjęte, zostaną zapoznani z treścią niniejszego dokumentu. Zostanie to przez każdego potwierdzone podpisaniem „Deklaracji respektowania norm i zasad ochrony dzieci i młodzieży w praktyce duszpasterskiej i wychowawczej Prowincji Warszawskiej Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela” (Załącznik nr 10).

3. Wszyscy zaangażowani w dzieła redemptorystów będą uczestniczyli w systematycznych szkoleniach poświęconych tej tematyce.

4. Ponadto, każdy redemptorysta zaangażowany w dzieła redemptorystów zapozna się z: „Wytycznymi Prowincji Warszawskiej Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela dotyczącymi czynów przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia” (Załącznik nr 11) oraz podpisze się, potwierdzając gotowość poniesienia konsekwencji w przypadku ich niezachowania.

5. W związku z ustaleniami pomiędzy Prowincją Warszawską Redemptorystów a Prowincjami Redemptorystów w USA i Kanadzie, które regulują odpowiedzialność prawną-finansową za popełnienie przestępstw na terenie tamtych jednostek, każdy

redemptorysta Prowincji Warszawskiej, który zamierza udać się do tych krajów, jest zobowiązany pisemnie zgłosić Przełożonemu Prowincji termin wyjazdu i przedstawić plan pobytu oraz uzyskać pisemne zaświadczenie (tzw. good standing), wymagane przez jednostki kościelne od osób duchownych i zakonnych. Obowiązek ten obejmuje wszystkich, także te osoby, które nie zamierzają podejmować żadnych oficjalnych zadań duszpasterskich (dekret L.dz. 134/03/17 z 16.03.2017).

6. Temat prewencji nadużyć seksualnych wobec niepełnoletnich jest tematem wykładów na etapie formacji podstawowej oraz tematem szkoleń na etapie formacji ciągłej podczas spotkań organizowanych przez Sekretariat Formacji czy przez Zarząd Prowincji Warszawskiej Redemptorystów.

ROZDZIAŁ IX

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

1. Normy i zasady ochrony dzieci i młodzieży w praktyce duszpasterskiej i wychowawczej Prowincji Warszawskiej Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela zostały opracowane w oparciu o doświadczenie, dobre praktyki i dokumenty stosowane w praktyce wychowawczej w różnych dziełach na terenie Zgromadzenia Redemptorystów oraz w oparciu o normy i zasady ochrony niepełnoletnich w praktyce wychowawczej innych instytutów zakonnych.

2. Dokument został przedstawiony do zaopiniowania różnym specjalistom, pedagogom, wychowawcom i proboszczom.

3. Dokument będzie okresowo weryfikowany i nowelizowany.

4. Tekst dokumentu oraz dane personalne delegata Przełożonego Prowincji do spraw ochrony dzieci i młodzieży dostępne są na oficjalnej stronie internetowej pod adresem: **www.redemptor.pl**

5. Po zebraniu wypowiedzi konsultowanych podmiotów Rada Prowincjalna w dniu 10 stycznia 2018 r. pozytywnie zaopiniowała dokument „Normy i zasady ochrony dzieci i młodzieży w praktyce duszpasterskiej i wychowawczej Prowincji Warszawskiej Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela” i zdecydowała o wdrożeniu ww. dokumentu w życie.

CZĘŚĆ II

NORMY PROCEDURALNE

ROZDZIAŁ I

ZASADY REAGOWANIA NA OZNAKI LUB WIADOMOŚĆ O SKRZYWDZENIU – PRZYJĘCIE ZGŁOSZENIA

1. Informacja o doznanej przez niepełnoletniego krzywdzie może pochodzić z różnych źródeł:

- a. sama osoba niepełnoletnia może to ujawnić;
- b. ktoś ujawni, iż wie od osoby niepełnoletniej, że w stosunku do niej lub innej osoby niepełnoletniej użyto przemocy lub nadal jest wykorzystywana i doznaje jakiejś formy przemocy;
- c. osoba niepełnoletnia może pośrednio pokazywać swoje zranienia, ale czasem nie potrafi przedstawić wystarczającego wyjaśnienia;
- d. zaburzenia zachowania osoby niepełnoletniej mogą wskazywać na to, że prawdopodobnie doświadcza ona jakiegoś rodzaju przemocy.

2. Praktyka i nauka wskazują na liczne objawy zachowania niepełnoletniego, które mogą wskazywać na to, iż został skrzywdzony. Jako najważniejsze z nich można wskazać:

- a. erotyzacja: prowokacyjne i uwodzicielskie zachowania seksualne niepełnoletniego w stosunku do osób z otoczenia; erotyczna twórczość dziecka – gdy w rysunkach np. zaczynają dominować elementy seksualne; agresja seksualna wobec innych dzieci; angażowanie rówieśników i młodszych dzieci w nietypową aktywność seksualną – jeżeli dziecko w wieku przedszkolnym w zabawach odtwarza stosunek seksualny lub tzw. inne czynności seksualne, to jest to niepokojący sygnał mogący świadczyć o tym, że było ono uwikłane w aktywność seksualną przez osoby dorosłe; nieadekwatny do poziomu rozwoju dziecka język dotyczący sfery seksualnej; podejmowanie wczesnej aktywności seksualnej;
- b. problemy emocjonalne: silne poczucie winy u niepełnoletniego, wynikające z tego, iż czuje się ono odpowiedzialne za zachowanie seksualne podejmowane wobec niego; poczucie bycia złym, innym, gorszym – dziecko ma wrażenie, że to, co je spotkało, wynika z tego, iż jest ono złe, niegodziwe; poczucie nadmiernego wstydu związanego z

przekroczeniem granic intymnych; dawanie do zrozumienia, że ma się jakąś straszną tajemnicę – dorosły podejmujący kontakt seksualny z dzieckiem często mówi mu, że nie może o tym nikomu powiedzieć; poczucie stygmatyzacji – dziecku wydaje się, że jest inne niż rówieśnicy z powodu doznanego urazu; negatywny stosunek do własnego ciała, poczucie zbrukania i wstrętu;

c. zachowania autodestrukcyjne: samookaleczenia, próby samobójcze, zaburzenia przyjmowania pokarmów (bulimia, anoreksja), uzależnienia (np. nadużywanie alkoholu, narkotyków), prostytutka dziecięca;

d. dolegliwości psychosomatyczne: bóle brzucha, nudności, wymioty, zaburzenia miesiączkowania;

e. objawy nerwicowe: wtórne moczenie nocne, zanieczyszczanie się kałem, zaburzenia snu, koszmary senne;

f. problemy szkolne: zaburzenia koncentracji uwagi, nagłe obniżenie wyników w nauce, unikanie zajęć wychowania fizycznego, problemy w relacjach rówieśniczych.

3. Jeżeli pokrzywdzony chce opowiedzieć o swoich przeżyciach – słuchaj spokojnie i traktuj go poważnie.

a. zadawaj pytania tylko w celu uściślenia: nie zadawaj pytań naprowadzających i wtrącających; nie sugeruj własnych słów; używaj tylko słów, którymi posługuje się twój rozmówca; pozwól mu mówić w jego własnym tempie;

b. stosuj aktywne słuchanie, które wyraża współczucie, spokój i wsparcie; nie okazuj emocjonalnej reakcji na jego słowa;

c. zapewnij niepełnoletniego, że wyjawiając ci jakieś nadużycie, postąpił właściwie;

d. poinformuj niepełnoletniego, że zrobisz wszystko, co możesz, by mu pomóc;

e. powiedz niepełnoletniemu, że on nie ponosi winy za zaistniałą sytuację;

f. zaproponuj niepełnoletniemu, że pomożesz mu skontaktować się z osobą, u której uzyska dalszą pomoc;

g. nie lekceważ słów niepełnoletniego: nie wyrażaj przypuszczeń, sugestii, nie stawiaj hipotez; nie parafrazuj tego, co powiedziała dana osoba, ani nie przedstawiaj alternatywnych wyjaśnień;

h. nie wyrażaj opinii (ani negatywnych, ani pozytywnych) i komentarzy na temat domniemanego sprawcy;

i. to, co niepełnoletni powiedział w sposób wolny, jest nieprzekraczalną granicą – stawianie pytań niepełnoletniemu, który komunikuje dany fakt, w rzeczywistości może mieć wpływ na sposób, w jaki później przedstawi wydarzenia; nie nakłaniaj swojego rozmówcy, by powtarzał opowiadanie danej historii.

4. Nie składaj zgłaszającemu żadnych obietnic, które nie będą mogły zostać dotrzymane, szczególnie w kwestii poufności.

a. nie mów niczego w stylu: „Obiecuję nikomu o tym nie powiedzieć” ani: „To pozostanie tajemnicą” itp.;

b. nie ujawniaj szczegółów rozmowy osobom postronnym, a w szczególności osobie, której niepełnoletni postawił zarzuty;

c. wyjaśnij pokrzywdzonemu, że tymi informacjami będziesz musiał podzielić się z innymi; pod koniec rozmowy poinformuj go, co zamierzasz dalej zrobić i komu przekażesz uzyskane informacje.

5. Pamiętaj: osoba, która jako pierwsza dowiaduje się o zaistnieniu potencjalnego przypadku wykorzystywania niepełnoletniego, nie jest upoważniona do wydawania decyzji, czy fakt nadużycia rzeczywiście miał miejsce. Jest to zadanie dla odpowiedzialnych organów i instytucji, do których sprawa zostanie skierowana na dalszych etapach.

6. Postępuj zgodnie z procedurą:

a. jeżeli wcześniej nie sporządziłeś notatki, zapisz niezwłocznie przebieg rozmowy i podpisz się pod nią;

b. niezwłocznie poinformuj o zaistniałej sytuacji twojego przełożonego;

c. rozstrzygnięcie, czy podejrzenia lub oskarżenia są zasadne, nie należy do wychowawców;

d. wszystkie podejrzenia i zarzuty muszą być traktowane poważnie i trzeba je rozstrzygać zgodnie z procedurami przewidzianymi w niniejszym dokumencie, w kodeksie postępowania karnego, jak i w prawie kanonicznym, współpracując z właściwymi organami w zakresie odpowiednich kompetencji.

ROZDZIAŁ II

PROCEDURA INTERWENCJI

1. Podejmując wszelkie działania natury faktycznej czy prawnej, należy kierować się i uwzględniać normy prawne zawarte w prawie kościelnym powszechnym i partykularnym oraz w prawie własnym Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela, a także uregulowania zawarte w ustawodawstwie państwowym.
2. Odpowiedzialnymi w dziełach redemptorystów za wdrożenie norm oraz nadzór nad ich respektowaniem, a w sytuacji, kiedy pojawiają się sygnały o przemoc lub nadużyciu, zobowiązanymi do podjęcia odpowiednich działań są właściwi przełożeni: w stowarzyszeniu – prezes, w parafii oraz dziełach organizowanych przez parafię (oratorium, świetlica itp.) – proboszcz, w czasie akcji wakacyjnych (oaza, rekolekcje itp.) – organizator akcji, w domu zakonnym – przełożony wspólnoty zakonnej i analogicznie – każdy przełożony danej jednostki organizacyjnej.
3. Każda z osób zaangażowanych w prowadzenie dzieł redemptorystów (redemptorysta, nauczyciel, pracownik, animator, wolontariusz, praktykant itp.), który został poinformowany o podejrzeniu, zarzutach lub fakcie przemocy czy nadużycia wobec niepełnoletniego, odpowiada za podjęcie właściwych działań zgodnie z niniejszą procedurą.
4. Pierwszym zadaniem tego, kto ma podejrzenie o akt przemoc lub nadużycie wobec niepełnoletniego, albo którego o tym powiadomiono, jest zgłoszenie tego faktu właściwemu przełożonemu jako osobie, która odpowiada za zajmowanie się kwestiami zarzutów lub podejrzeń o przemoc i nadużycia, lub w sytuacji, w której okaże się to z jakichś przyczyn niemożliwe, lub w okolicznościach danej sprawy niewskazane, organowi nadrzędnemu, uprawnionemu do podejmowania działań wobec właściwego przełożonego (np. przełożonemu wspólnoty zakonnej, Przełożonemu Prowincji lub Przełożonemu Generalnemu) bądź też delegatowi Przełożonego Prowincji ds. ochrony małoletnich.
5. Należy zgłosić właściwemu przełożonemu na piśmie to, co zostało przekazane przez niepełnoletniego. Jest to ważne również wtedy, gdy nie ma się pewności co do własnych podejrzeń.
6. Zgłaszający powinien się upewnić, że zgłoszenie zostało potraktowane poważnie i że wdrożono odpowiednie procedury.
7. Odpowiedzialność za tok postępowania po zgłoszeniu faktu przemoc lub nadużycia bądź podejrzenia o przemoc lub nadużycie wobec niepełnoletniego spoczywa na właściwym przełożonym dzieł redemptorystów (przełożony domu zakonnego,

proboszcz itp.), który zobowiązany jest do zweryfikowania zgłoszenia pod kątem jego wiarygodności. Jeśli zgłoszenie wydaje się wiarygodne, właściwy przełożony przekazuje sprawę Przełożonemu Prowincji, który podejmuje działania zgodne z dokumentem KEP: „Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia” i dokumentem Prowincji Warszawskiej Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela: „Zasady postępowania w przypadkach oskarżeń duchownych o wykorzystanie seksualne osób niepełnoletnich” oraz dokumentem Zarządu Generalnego Redemptorystów: „Handbook for Superiors - Graviora Delicta - The Preliminary Investigation and Referral to the Superior General”

8. W przypadku zaistniałej sytuacji, właściwy przełożony powinien przekazać zaangażowanym w konkretne dzieło redemptorystów tylko te informacje, które są niezbędne dla zabezpieczenia dobra niepełnoletniego oraz ustalenia faktów, w zakresie niezbędnym do podjęcia dalszych działań.

9. Jeżeli istnieje podejrzenie, iż osobą odpowiedzialną za przemoc lub nadużycie wobec niepełnoletniego jest ktoś spośród wychowawców w dziele redemptorystów, właściwy przełożony odsunie taką osobę od pełnienia obowiązków wymagających bezpośrednich kontaktów z niepełnoletnimi na czas przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego, nie narażając jej na utratę reputacji. W przypadku analogicznych podejrzeń wobec odpowiedzialnego za konkretne dzieło redemptorystów, stosowne działania podejmuje właściwy przełożony.

10. Jeśli oskarżenia o przemoc lub nadużycie wobec pokrzywdzonego okażą się bezpodstawne, posądzony spośród wychowawców zaangażowanych w dzieła redemptorystów zostanie niezwłocznie przywrócony do pełnienia swoich dotychczasowych obowiązków. W takim przypadku przedsięwzięte zostaną jednocześnie przez przełożonego wspólnoty zakonnej, Przełożonego Prowincji lub Przełożonego Generalnego wszelkie środki, aby zaistniała sytuacja nie odbiła się negatywnie na sytuacji osoby, pod adresem której skierowane zostały bezpodstawne zarzuty.

11. Odpowiedzialni za wyjaśnienie zgłoszonej sprawy wszystkie działania będą podejmować dyskretnie, bez zbędnego rozgłosu. Jednak żadne gwarancje w tym względzie nie mogą być składane.

12. Zaangażowanym w prowadzenie dzieł redemptorystów (redemptorysta, wychowawca, nauczyciel, pracownik, animator, wolontariusz itp.) nie wolno samodzielnie zajmować się wyjaśnianiem podejrzeń, zarzutów lub zaistniałych faktów.

ROZDZIAŁ III

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH I WIZERUNKU

1. Pośród obecnych dzieł redemptorystów nie ma szkół ani placówek opiekuńczo-wychowawczych, które są prawnie zobowiązane do przestrzegania przepisów przy gromadzeniu i przetwarzaniu danych osobowych i wizerunku. Jednak przy prowadzeniu np. świetlic, oratoriów i innych podobnych dzieł, kiedy pojawiają się kwestie związane z danymi osobowymi i wizerunkiem, powinniśmy przez analogię kierować się przepisami prawa dotyczącymi szkół.

2. W przypadku zbierania danych osobowych od osoby, której one dotyczą, administrator danych jest obowiązany dopełnić wymogów informacyjnych, m.in. poinformować tę osobę o adresie swojej siedziby i pełnej nazwie, celu zbierania danych, przewidywanych odbiorcach lub kategoriach odbiorców danych, prawie dostępu do treści swoich danych oraz ich poprawiania, dobrowolności albo obowiązku podania danych, a jeżeli taki obowiązek istnieje, o jego podstawie prawnej.

3. W oparciu o obowiązujące przepisy prawa szkoła może gromadzić oraz przetwarzać następujące dane osobowe uczniów:

- a. imię (imiona) i nazwisko,
- b. data i miejsce urodzenia,
- c. numer PESEL, a w przypadku gdy dziecko nie posiada numeru PESEL, serię i numer paszportu lub innego dokumentu potwierdzającego tożsamość,
- d. adres zamieszkania dziecka,
- e. imiona i nazwiska rodziców (prawnych opiekunów),
- f. adresy ich zamieszkania.

4. Biorąc pod uwagę, iż przepisy prawa nakładają na szkołę obowiązek gromadzenia i przechowywania ww. danych osobowych uczniów i rodziców, okoliczność ta stanowi wystarczającą podstawę legalizującą ich przetwarzanie; dotyczy to tylko tych danych o jakich mowa powyżej, i nie jest wymagane uzyskiwanie przez szkołę dodatkowej zgody na ich gromadzenie.

5. Przetwarzanie tych danych przez szkołę, w oparciu o same regulacje prawne, może nastąpić jednak tylko w zakresie niezbędnym dla zrealizowania uprawnienia lub spełnienia obowiązku wynikającego z przepisu prawa, czyli zadań dydaktyczno-opiekuńczo-wychowawczych.

6. W przypadku rodziców (opiekunów prawnych) przyjmuje się, iż szkoła może przetwarzać ich dane osobowe w celach informacyjnych i korespondencyjnych związanych z edukacją dziecka. Taki zakres przetwarzania jest bowiem niezbędny dla wykonania obowiązków ustawowych, ciążących na organie prowadzącym szkołę.
7. Ponieważ w świetle art. 43 ust. 1 pkt 4 ustawy o ochronie danych osobowych z obowiązku rejestracji zbioru danych zwolnieni są administratorzy danych osób u nich uczących się, szkoła nie ma obowiązku dokonywania rejestracji zbioru danych uczniów.
8. Główny Inspektor Ochrony Danych Osobowych (GIODO) stanął na stanowisku, iż zwolnienie z obowiązku rejestracji obejmuje także zbiory danych osobowych rodziców (opiekunów prawnych) uczniów danej szkoły.
9. Wszystkie pozostałe, niewymienione powyżej w numerze 3, dane osobowe uczniów oraz rodziców (opiekunów prawnych) szkoła może gromadzić i przetwarzać co do zasady tylko po uzyskaniu pisemnej zgody zainteresowanych. Zgoda jest potrzebna także na przetwarzanie przez szkołę danych, o jakich mowa w numerze 3, w zakresie szerszym niż wynika to z jej ustawowych oraz statutowych zadań.
10. Oświadczenie o zgodzie na przetwarzanie danych osobowych powinno wskazywać zakres danych i cel ich przetwarzania.
11. Zgodę w odniesieniu do przetwarzania danych osoby małoletniej należy uzyskać od jej rodziców (opiekunów prawnych). Uczniowie pełnoletni sami wyrażają natomiast taką zgodę. W przypadku małoletnich posiadających ograniczoną zdolność do czynności prawnych, czyli tych, którzy ukończyli 13 rok życia, wyrażane są poglądy, iż mogą oni samodzielnie wyrazić zgodę na przetwarzanie swoich danych osobowych. Ponieważ jednak rodzice (opiekunowie prawni) po uzyskaniu przez małoletniego ograniczonej zdolności do czynności prawnych mogą w dalszym ciągu podejmować w jego imieniu działania prawne, należy uzyskiwać tego rodzaju zgodę od przedstawiciela ustawowego. Pozwala to uniknąć bowiem zarzutu, iż małoletni, udzielając zgody na przetwarzanie swoich danych osobowych, nie działał z odpowiednim rozeznaniem.
12. Decyzja w sprawie wyrażenia zgody na przetwarzanie danych powinna być podjęta swobodnie i mieć charakter samodzielny.
13. Ustawodawca nie określił zamkniętego katalogu informacji stanowiących dane osobowe. Dlatego też przy rozstrzyganiu, czy określona informacja lub informacje stanowią dane osobowe, nieuniknione jest w większości przypadków dokonanie zindywidualizowanej oceny, przy uwzględnieniu konkretnych okoliczności oraz rodzaju środków czy metod potrzebnych do identyfikacji osoby.

14. Za dane osobowe uznaje się w szczególności lub w określonych okolicznościach można za nie uznać:

a. numery telefonów,

b. adresy poczty elektronicznej,

c. zdjęcia osoby fizycznej, chociażby wykonane w przeszłości, umożliwiające jej identyfikację.

15. Pomimo tego, że GIODO przyjmuje, iż wobec obowiązującej przy przetwarzaniu danych osobowych zasady adekwatności szkoła jest uprawniona do pozyskiwania numerów telefonów rodziców (opiekunów prawnych) uczniów – przyjąć należy, iż na przetwarzanie tych numerów, tak jak i wszystkich innych danych niewymienionych w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 lutego 2002 r., szkoła powinna posiadać zgodę.

16. GIODO krytycznie odniósł się do żądania przez szkołę podania przez rodziców takich danych, jak ich miejsce zatrudnienia, stanowisko oraz wynagrodzenie. Uznał, iż brak jest podstawy prawnej do przetwarzania (m.in. gromadzenia) takich danych osobowych, ponieważ przetwarzanie takich danych przez szkołę nie mieści się w zasadzie adekwatności (pkt. 12). Żądanie od rodziców takich danych może zatem prowadzić do naruszenia art. 26 ust. 1 pkt 3 Ustawy o ochronie danych osobowych, zgodnie z którym administrator danych jest obowiązany zapewnić, aby dane osobowe były: przetwarzane zgodnie z prawem, zbierane dla oznaczonych, zgodnych z prawem celów i niepoddawane dalszemu przetwarzaniu niezgodnemu z tymi celami, merytorycznie poprawne i adekwatne do celów, w jakich są przetwarzane.

17. W przypadku stowarzyszenia legitymacją dla przetwarzania danych osobowych podopiecznych oraz ich rodziców (opiekunów prawnych) jest wyłącznie zgoda zainteresowanych.

18. Zbiory danych podopiecznych stowarzyszeń oraz ich rodziców (opiekunów prawnych) powinny zostać zgłoszone GIODO. Jeżeli okaże się, że niektórzy rodzice (opiekunowie prawni) podpisali tylko zgodę na utrwalanie i rozpowszechnianie wizerunku lub tylko zgodę na przewóz grzecznościowy, oprócz „ogólnego” zbioru danych osobowych, trzeba będzie dokonać zgłoszenia także zbioru danych osób, które wyraziły zgodę na wykorzystanie ich wizerunku oraz zbioru danych osób, które zwróciły się z prośbą o przewóz grzecznościowy.

19. W czasie gromadzenia danych należy zwrócić szczególną uwagę na tak zwane dane osobowe wrażliwe, do których zalicza się m.in.: dane ujawniające pochodzenie rasowe lub etniczne, przekonania religijne, przynależność wyznaniową, dane o stanie zdrowia.

Podstawą ich przetwarzania może być tylko pisemna zgoda zainteresowanego lub wyraźny przepis ustawowy.

20. W odniesieniu do ochrony wizerunku stosuje się wszystko to, co zostało powiedziane powyżej na temat ochrony danych osobowych.

21. Żadnemu członkowi personelu nie wolno umożliwiać przedstawicielom mediów utrwalania wizerunku wychowanków (filmowania, fotografowania) bez pisemnej zgody rodzica czy opiekuna (Załączniki 3 i 4).

22. Upublicznianie przez placówkę wizerunku wychowanka wymaga pisemnej zgody rodzica czy opiekuna (Załączniki 3 i 4).

23. Przed utrwaleniem wizerunku dzieci i młodzieży należy ich oraz rodzica czy opiekuna poinformować o tym, gdzie będzie umieszczony zarejestrowany wizerunek i w jakim celu zostanie wykorzystany (Załączniki 3 i 4).

24. Zasady fotografowania czy filmowania dzieci i młodzieży:

- a. wszyscy nieletni muszą być stosownie ubrani;
- b. obraz ma się koncentrować na czynnościach wykonywanych przez małoletnich i w miarę możliwości przedstawiać grupy małoletnich;
- c. należy dopilnować, aby osoba fotografująca czy filmująca nie pozostała sama z małoletnimi ani nie miała do nich dostępu bez nadzoru.